

На крају, потребно је још једном истаћи да вредност представљеног зборника, пре свега, лежи у продубљивању схватања о потреби прецизно израђене стратегије очувања српског културног простора. Испитивано је прошло и садашње стање српског културног простора, а предвиђане су могућности његовог обликовања у будућности, уз нужно скретање пажње на многе дезинтеграционе чиниоце који се притом јављају. Поред тога, зборник је отворио нова поглавља у испитивању јединства националног идентитета и могућности заштите нашег културног наслеђа, и као такав представља стимулативну базу за даља истраживања како развоја српског културног простора у целини, тако и оснаживања његових засебних делова.

Мср Сања ПЕРИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност,
Докторске студије
sanjaperic3223@gmail.com

ЕСТЕТИКА ОПАСНИХ РЕЧИ

Луиса Валенсуела, *Опасне речи*, превела са шпанског Ана Марковић, Агора, Нови Сад – Зрењанин 2019

Есеји Луисе Валенсуеле истинска су уметност критичког мишљења, исписани знакови који сведоче о многим стеченим сазнањима, а која се, међусобно, стално самодопуњују.

Растући простор... То је место на коме је добро боравити. Непостојано, свакако, али ко жели залеђену, слабо маштовиту постојаност?

Од Валенсуеле смо такве есеје и очекивали јер су обогаћени њеним бунтовничким ставовима. Као књижевница, дрска кад је то неопходно, јасна колико је јасно да кроз живот хода сигурно, нимало оптерећена својим добровољно прихваћеним теретом, а који јесте њено критичко мишљење. Зато и Валенсуелине читаоце замишљамо као одане љубитеље писане речи који с великим уживањем читају њене романе, приче и есеје, радују се одабиру тема, заплетима и расплетима, понуђеним закључцима. Свеједно је да ли се Валенсуелина размишљања тичу самог чина писања, „[...]кажем да је писање проклетство без предаха”, читања „Читање у правом смислу јесте, да тако кажемо, заузимање једног од расположивих места на великој гозби књига на коју смо сви позвани”. Или

се односе на политику, писце: „Никако не верујем да су писци и списатељице судије, нити то треба да будемо, али не треба ни да покушавамо бити слепа и красна Јустичија”, легенде, митове, изворне идеје древних усмених приповедачица: „Да буду примери слободе, а не подстицаји на потчињавање”. На еротику, бајке, или маске „[...] има маски које треба да поново присвојимо и маски које су нам наметнуте споља. Ове последње могу бити врло опасне и ваља их стргнути пре него што се сроде с лицем”, забрањеном језику. Валенсуела се обраћа јасним порукама: „Пишем против оних који сматрају да имају све одговоре”, пише о говору: „Женски говор одувек је био надзиран и цензуриран, свака реч морала је остати на свом месту”, опасним речима: „Тако је, рецимо, зло, неопходно за постојање доброг”, концепту празнине: „[...] оног ништавила којим нас је Сартр тако безобзирно увукао у егзистенцијализам”. Посебно је занимљиво њено истраживање Тајне писања: „Постављала сам себи питања о тајни писања, али ја никада заиста не мислим да могу пронаћи одговор”, и оног заједничког са читаоцима: „Узбуђење које осећамо пред пустоловином отварања новог књижевног дела у непосредној је вези са слутњом да сваког читаоца очекује једна тајна њему намењена”. Радује нас упознавање са *писањем телом*, а то јесте све оно што се на хартију савршено утисне. Писање телом је тема с којом се Валенсуела бави посебним жаром. Сетимо се њеног рукописа без тачке на крају *Роман ноар с Арјенишцима*. Наравно, читаоци у Валенсуелиним књигама примећују превише сопствених ставова. Тако Валенсуелин Духовник и његова мисаона легитимација у сфери нашег читалачког интересовања постају Укрстионица мисли свих нас. Дакле, према књизи *Ојасне речи* немогуће је остати равнодушан и одговорити ћутањем, јер уз овакве рукописе књижевност неће никада умрети. А како мислимо да ни *Ојасне речи* није требало да имају тачку на крају, то значи да смо позвани, све књижевнице и сви књижевници света, да, с времена на време, и сами, ту и тамо, посејемо семе својих мудрости у њене већ припремљене бразде. Писањем телом, наравно. Да ли смо томе дорасли? И јесмо ли кадри ми, писци – читаоци, да семе својих мудрости сејемо у бразде збирке *Ојасне речи*? Но, добро, одговор на то питање није Валенсуелин проблем, наш је. Нама је важно да постоје књиге које чврстом вољом аутора остају *ошворене*: „Спољно лице сусрета који се збива у писању јесте сусрет с другим, с оним који чита и учествује у тексту са сопственим осећањима, обогаћује га”, а такве рукописе остављају највећи међу нама којима припада Луиса Валенсуела, једнако као и они о којима она с усхићењем пише и зналачки их у овој збирци цитира. Пре свих, то су Кларис Лиспектор: „Писати, такође, значи благословити живот који није благословен”, Кортасар, Борхес, Фуентес: „[...] у делу Карлоса Фуентеса све води ка уласку у свет уобразиље, који наликује иницијацији. Као компас служи управо огледало, тај предмет који су херезижарси Борхесовог Укбара прогласили

гнусним заједно с полним општењем зато што 'умножавају број људи'". *Ојасне речи* збирка су из два дела. У првом, уз уводну „Исповест”, „Захвалност” и на крају „Закључак”, налази се двадесет три есеја. Тешко је издвајати их, но ипак то чинимо: „Писање телом”, „Маска и реч”, „Прозор у бајке”. Други део збирке *Писање и тајна*, уз „Увод” чине четири огледа, од којих најпре препоручујемо „Четири прозора ка тајни”. Зашто? Валенсуела пише: „Мост је реч која у мојој личној уобразиљи одговара једном имену, Хулију Кортасару, ненадмашном уходи Тајне, миљенику богова Упанишаде, који воле загонетност и осећају гађење према ономе што је очито”. Гађење, моћна реч.

Писање телом? Не значи ли да је такво писање заправо Култура памћења, а која јесте основа постојања Заједнице жељне да (о)чува вредности које су неговале и очувале генерације предака и које тумачимо као своју културну, духовну, биолошку или друштвену прошлост? Ове речи темеље се на закључку да постојаност и наше садашње Заједнице симболизује свепамћење, а које је очувано најпре усменим предањем на којем је изникла *усмена историја* са свим својим манама, а касније и сама књижевност. Памтећи, непрестано се враћамо себи самима, истини наших постојања и нашој традицији која „непомично стоји” као потврда о нашем претходном постојању. Онда не чуди што ова својеврсна мапа Валенсуелиног књижевног умећа садржи сасвим различите приче – есеје. На тој мапи јесу уцртани и *књижевни фењери*, да тако кажемо, а ту су тек колико да обасјају Валенсуелину оригиналност и есеје антологијске вредности, као што је већ поменути *Прозор у бајке*.

Сетимо се сада и Валенсуелине збирке прича *Симејрије* (прев. Ана Марковић, Агора, 2016). Читали смо у њој „Бајке из пакла”. Да: „Ако је ово живот, ја сам Црвенкапа”. Студиозно истраживање бајке, Валенсуелино тумачење њене оригиналне верзије и ликова у њој, и придодатог лика, најпре нас упућује на закључак да све започиње тамо где престаје истина, свеједно да ли је у питању историја, филозофија, религија, митологија, на крају крајева, и бајка: „Онда сам потражила прву верзију приче, ону коју је Перо објавио 1697. године, и на моје изненађење установила сам да тамо нема никаквог дрвосече. Црвенкапа једноставно умире заједно с баком у чељустима вука”. Зато, уз питање, и одговарамо: Шта је вредност ове збирке есеја ако то није особен тип Валенсуелиног књижевног писма, и њена стратегија којом нас уверава да се учинак нимало не поништава наизглед тричавим детаљима, безначајним догађајима. (Која је улога дрвосече у бајци, шта симболизује?) Напротив, учинак се тако увећава. Тешко је назрети границе Валенсуелиног књижевног света у збирци *Ојасне речи*, због оваквих књига славио књижевност и све мислимо (ми, писци и читаоци) да то и треба да буде једина наша слава. Велика је читалачка радост имати књиге оваквих садржаја на располагању: „Сви имамо своје омиљене књиге и довољно је да их поменемо како

бисмо оплеменили ваздух”, а сетите се оне гозбе. На њу, сви смо позвани. Бавите се размишљањем и писањем Луисе Валенсуеле драговољно, треба само тако да поступите и будите уверени да после њених *Ојасних речи* нећете бити исти. Јер, открићете коју је тајну Валенсуела овом књигом само вама поверила. Чуваћу мени поверену тајну; чувајте и ви ваше. И не питајте се више како да се држите, као читаоци, пред једном од најостваренијих светских књижевница. Поносно у понизности, тако.

Милан Р. СИМИЋ

НОВИ ПРОЗНИ ИЗРАЗ МИЛАНА ТОДОРОВА

Милан Тодоров, *Не моћу сви да умру лејџи*, Архипелаг, Београд 2020

Нови роман Милана Тодорова *Не моћу сви да умру лејџи* објављен је крајем 2020. године у издању Архипелага, у едицији „Златно руно”. На корицама књиге налази се фотографија коју је начинио Марко Тодоров. Реч је о искоса фотографисаној грађевини са фокусом на фасадни рељеф, именованој као *Лице града*. У објективу се нашла једна од кућа из Београдске улице, из подграђа Петроварадина. Тако се и пре приступања самом тексту најављује тема града, при чему ишчашена перспектива градског лица сугерише постојање визуелне метафоре изокренутости. Своје ликове Тодоров смешта на простор Сегедина и Новог Сада, подривајући истовремено њихове идентитете и идентитете ова два града. Иако је Сегедин наново створен, и као такав важи за једно од особенијих места, овај мађарски град је 1879. године готово потпуно нестао у поплави. Слично је и са Новим Садом и Петроварадином, који као „отац” Новог Сада све више добија статус града који полако нестаје.

Приповедач, вечити студент књижевности и власник *Свејџа базе-на Рај-Т*, поставља питања, чија ће немогућност одгонетања постати кључна тематизација у роману. Дакле, шта се то дешава са несталим градовима? Где, између осталог, нестају људи? Занимљиво је, у том смислу, да приповедач примећује *аморалности* потопа. Док је при бомбардовању могућа реконструкција, потоп и са библијског становишта изгледа као неповратност. Попут града, једног септембарског дана, нестаје и приповедачева тетка, Драга Владиславић. Чињеница да је нестала, да ју је прогутало време, условљава и саму форму и жанр романа, те би требало поставити питање какав облик задобија писање о онима који су нестали, односно о ономе што је нестало?

Овакав контекст, као и увођење лика инспектора Варга Гезе, призивају у свест детективски жанр, но није могуће говорити о доследном